

NIEUWSBRIEF Netwerk Geschiedenis Sociaal Werk

Nummer 10 – november 2011

Redactie: maarten.vanderlinde@hu.nl

MOTTO: “Naast wederkerigheid en bezig zijn met verandering speelt historiciteit in het sociaal agogisch werk een cruciale rol. Zicht hebben op geschiedenis en achtergronden van mensen en situaties is onmisbaar in het werken met en voor mensen, want alles wat mensen doen heeft een achtergrond, een geschiedenis die hen gemaakt heeft tot wat ze nu zijn.” (Piet Winkelaar, afscheidscollege *De noodzaak van religie in het sociaal agogisch werk*. Driebergen, 1999.)

Eerdere nieuwsbrieven te vinden op: <http://www.canonsociaalwerk.eu/nl/onderwijs.php>

CANON
SOCIAAL WERK

Inhoud van dit nummer

- Verkorte versie Openbare les Maarten van der Linde: Op zoek naar vergeten Eropaf! pioniers 2
- Co-referaat door Llewellyn Bogaers: Duurzame waarden. Pleidooi voor historische analyse van sociaal werk 3-4
- Co-referaat door Jos van der Lans: Historical Based Principles 4-5
- Bezoekers aan de Canon Sociaal Werk, januari-november 2011 5

GROTE BELANGSTELLING VOOR OPENBARE LES

Voor het eerst is er binnen het Nederlandse hoger onderwijs een leerstoel voor de ‘Geschiedenis van het sociaal werk’ gevestigd, in de vorm van een lectoraat aan Hogeschool Utrecht.

Op vrijdag 11-11-11 gaf lector Maarten van der Linde zijn openbare les. Llewellyn Bogaers en Jos van der Lans hielden een co-referaat.

De tekst van het boekje *Doe wel, maar ... zie om. Pleidooi voor historisch besef in het sociaal werk* treft u als bijlage bij deze nieuwsbrief.

Een verkorte versie van de openbare les en de twee co-referaten zijn in deze Nieuwsbrief opgenomen.

De financiële inzameling voor het UAF leverde ruim 1500 euro op.

VERKORTE VERSIE OPENBARE LES MAARTEN VAN DER LINDE

Stelling: De outreachende of Eropaf! werkwijze in het sociaal werk die aan het einde van de twintigste eeuw werd ontdekt, staat in een eeuwenoude traditie.

Elisabeth Fry

- Quaker
- Moeder van groot gezin
- Sociaal hervormster
- Gevangeniswezen
- Reclassering
- 1819-1845 (26 jaar)

Duurzame waarden Elisabeth Fry

- De kracht van een vrouwencomité
- Vrijwillige inzet
- Eropaf!
- Vechten voor afgeschreven mensen
- Duurzaam contact
- Huisvesting, Arbeid, Onderwijs
- Politieke invloed op wet- en regelgeving
- Internationaal netwerk

Thomas Chalmers

- Predikant St. John's Parish, Glasgow
- Invloedrijk experiment wijkgerichte armenzorg
- 1819-1823-1837

Duurzame waarden Thomas Chalmers

- Pleidooi voor solidariteit
- "To help the poor to help themselves"
- "No measures, but men"
- Huisbezoek
- Aanboren van hulpbronnen in de wijk
- Onderwijs, scholing, werk
- Zonder hulp of controle van de overheid

Daniel von der Heydt

- Ondernemer en bankier
- Stadsbestuurder
- Elberfelder Stelsel
- "Breed maatschappelijk werk avant la lettre"
- 1853-1919 (66 jaar)

Duurzame waarden Elberfelder stelsel

- Stadsbestuur eindverantwoordelijk
- Uitvoering decentraal en kleinschalig
- Wijkcommissies beslissen
- Armbezoekers zijn vrijwilligers
- Twee tot vier gezinnen
- Elke veertien dagen op bezoek
- Integrale aanpak: huisvesting, arbeid, onderwijs, schulden, ziekte.
- Onderzoek, zorg en bijstand

Octavia Hill

- Sociaal ondernemer in hart en nieren
- Verpauperde binnenstad
- Huisvesting als invalshoek voor
- Sociaal en educatief werk en
- Culturele ontplooiing
- 1865-1912

Duurzame waarden Octavia Hill

- Generalist, integraal werkend
- Elk individu telt
- Sociaal ondernemend, fondsenwerver, netwerker
- Nabijheid, zij woont in haar wijk
- Rustige en leefbare woningen omgeving
- Licht, schoonheid, natuur
- Clubwerk voor haar huurders
- Vrijwillige inzet: Fellow-Workers
- Sociale, culturele, educatieve ontwikkeling

Johanna ter Meulen

- Sociaal woningbeheer
- Woningopzichteres: wekelijkse ronde, huur innen, een praatje, huisregels
- Werk voor een huurder
- Hulp bij woekerpremies
- Plan afbetaling schulden
- Advies schoolkeuze
- Fondsen voor opleiding

Wim Bongers (1920):

'Ze was de baas. Maar heel sympathiek. Ze leefde mee en heeft veel goeds gedaan. Iedereen die haar gekend heeft, herinnert zich een deftige dame die met de arbeidersbevolking het beste voorhad.'

Duurzame waarden Johanna ter Meulen

- Sociaal ondernemerschap
- Kleinschaligheid woningcorporatie
- Integrale dienstverlening
- Persoonlijk contact, met respect voor de privacy
- Stedelijke regie volkshuisvesting
- Landelijke sociale wetgeving; woningwet
- Professionalisering: scholing en organisatie

Samenvattend

- Deze pioniers en hun geestverwanten hebben de
- Basis gelegd voor het moderne sociaal werk in Europa, zeg maar: de Westerse wereld.
- Modern: Tweerichtingsverkeer
- Vóór de sociale wetgeving,
- Vóór de sociale wetenschappen,
- Vóór de verzorgingsstaat.

Duurzame waarden

- Elisabeth Fry Mededogen en Eropaf!
- Thomas Chalmers Solidariteit in de wijk
- Daniel von der Heydt Overheid en burgers beide verantwoordelijk
- Octavia Hill Ondernemend zijn; sociaal, cultureel, educatief, natuurbehoud en erfgoed
- Johanna ter Meulen Sociaal woonbeleid, wetgeving, professioneel

Actueel verleden

- Ruim 100 jaar overheidsoptreden
  - Ongekende sociale zekerheden en kansen
  - Ook schaduwkanten zichtbaar geworden
- Nieuwe oriëntaties sociale sector
  - Wat maatschappelijke ondersteuning
  - Bezuinigingen
- Negentiende-eeuwse armoede in het verschiet?

Duurzame waarden: pleidooi voor historische analyse van sociaal werk

Maarten laat ons in zijn openbare les kennis maken met pioniers van de armenzorg. Zij stonden aan het begin van de enorme ontwikkeling die het sociaal werk in de 20^e eeuw zou doormaken. En wij? Wij staan voor moeilijke keuzen inzake de sociale zekerheden. Maarten houdt een pleidooi om onze keuzen te laten bepalen door praktijken die hun duurzame, menselijke waarde bewezen hebben. Daarom brengt hij moedige mannen en vrouwen voor het voetlicht die de onderwereld van de industrialiserende samenleving durfden te betreden. Er op af in vroeger tijden. En hij spreekt over buurtzorg. Ook nu wordt weer gepleit voor intensievere buurtbetrokkenheid. En dat raakt aan mijn terrein. Als cultuurhistorica heb ik veel onderzoek gedaan naar sociale cohesie in Utrecht. Buurtleven, buurtorganisatie en armenzorg zijn thema's die mij na aan het hart liggen.

In middeleeuws Utrecht waren de lijnen kort: arm en rijk woonde door elkaar, burens maakten elkaars wel en wee van nabij mee. In deze samenleving waren mensen voor nagenoeg alles zelf verantwoordelijk, ook voor hun omgeving. Zo zijn de buurschappen ontstaan. Het bijwonen van de **begravenis** was een buurtplicht en dat gold ook voor het onderhoud van de straat. Buren moesten op elkaar kunnen rekenen in geval van ziekte, brand en onraad. Om de verhoudingen te regelen was er het **buurtreglement**, dat elke nieuwkomer beklonk door de buurthoorn uit te drinken. Er waren veel feesten.

De **armenzorg** was in middeleeuws Utrecht op de eerste plaats buurt-, wijk- en parochiegericht. De institutionele armenzorg, voortgekomen uit giften en schenkingen van betrokken individuen, was al goed ontwikkeld, maar de informele armenzorg moet nog veel groter geweest zijn. Die tijden lijken voorbij: de particuliere middeleeuwse armeninstituten en het buurtleven zijn in een proces van eeuwen systematisch van bovenaf ontmanteld. Maar zij zijn weer aan het terug komen, nu de landelijke overheid steeds meer taken overhevelt naar gemeenten en inzet op de *civic society*. Saamhorigheid is echter niet met een pennenstreek op te roepen, het moet van onderaf groeien.

Over het belangrijke thema van het nabuurschap, dat terugreikt tot in de wortels van de Nederlandse geschiedenis, zal ik hier niet verder uitweiden. Nu doe ik onderzoek voor het Lectoraat Maatschappelijk Werk van de Hogeschool InHolland naar duurzame waarden in het maatschappelijk werk in geïndustrialiseerd Nederland, een thema dat ook Maarten na aan het hart ligt. Daarom ga ik nog zo'n vroege heldin van eropaf belichten: **Marie Muller-Lulofs**.

Marie Lulofs is in 1854 in Amsterdam geboren in een welgesteld doopsgezind milieu. Door haar huwelijk met de Utrechtse archivaris Samuel Muller kwam zij in 1877 naar de Domstad. Zoals destijds gebruikelijk was kreeg zij bedelaars aan de deur. Die wilde zij helpen. Door schade en schande leerde zij dat hulp niets uitricht als die niet is afgestemd op de werkelijke hulpvraag. 'De vraag achter de vraag' zeggen wij nu. Marie Muller was zich zeer bewust dat materiële problematiek een symptoom was en niet de kwaal. Vandaar haar dringende advies aan sociaal werkers: probeer de oorzaken van de armoede van dit mens, dit gezin te begrijpen. Daarover ging zij met mensen het gesprek aan. Zij was sterk gericht op het intermenselijke contact. Haar boek uit 1916 heet niet voor niets: *Van mensch tot mensch*.

Hoe ging zij te werk? Het ging haar om een plan van aanpak dat in overleg met de hulpvrager was opgesteld. Op basis van onderzoek en gesprekken maakte zij een brede analyse van de noden, potenties, hulpbronnen en mogelijke oplossingen voor dit mens, dit gezin. Ze was zich zeer bewust dat deze mensen al veel teleurstellende ervaringen met hulpverlening achter de rug hadden. Zij hechtte dan ook groot belang aan een plan dat door dit mens te realiseren was. In deze fase fungeert de hulpverlener als *raadgever en vriend*.

Marie Muller werkte niet in het verborgene. Ze was in 1899 medeoprichtster van de School voor Maatschappelijk Werk te Amsterdam en publiceerde in (vak)tijdschriften. En zat in elk denkbaar bestuur dat een positieve wending probeerde te geven aan maatschappelijke misstanden.

Marie Muller heeft enorm aan de weg getimmerd, en toch is haar naam in het vergeetboek geraakt. Hoe kan dat toch?

Een jongere generatie gaf na de Tweede Wereldoorlog een nieuwe wending aan het maatschappelijk werk. **Marie Kamphuis** was er de welsprekendste woordvoerder van. Zij was geboren in 1907. Tijdens haar opleiding tot sociaal werkster had zij onder meer les gehad van Jan Adriani, een geestverwant van Marie Muller.

Marie Kamphuis was één van de bevoorrechten die na de Tweede Wereldoorlog in de VS het *social casework* had leren kennen, een vorm van sociale hulpverlening, waarin ook de manier waarop de cliënt met zijn situatie omgaat een belangrijk gespreksthema is. Daarmee hanteert casework naast een praktische, ook een nadrukkelijk psychologische invalshoek. Eenmaal terug in Nederland hoorde Kamphuis tot de voortrekkers van deze stroming. In

1950 publiceerde zij het artikel: 'Waarin verschilt het hedendaagse social casework van de inzichten van mevrouw Muller-Lulofs en haar tijdgenoten?' Zij ziet volop overeenkomsten tussen 'de pioniers' en het *casework*, maar neemt toch afstand: de oudere garde heeft onvoldoende inzicht in psychologische dynamiek en werkt niet methodisch genoeg. In haar inleiding op het boek *Helpen als ambacht*, dat in 1951 verscheen, begint het professionele sociale werk pas echt met de introductie van het *casework*. Wat daarvoor was, noemt zij *de voorgeschiedenis*. Zo creëert zij een breuk tussen het maatschappelijk werk oude en nieuwe stijl. Met deze stellingname doet zij geen recht aan het grote veld dat zich met *caritas*, - liefdadigheid, sociaal werk en armenzorg - bezig houdt. En vaak systematischer, methodischer en met meer psychologisch inzicht dan Kamphuis erkent.

Geleidelijk won het *social case work* terrein: het leek goed te passen in een samenleving die steeds welvarender werd. **Maar de grote vraag is:** bediende het maatschappelijk werk nieuwe stijl hetzelfde publiek als waarvoor Muller zich had ingezet? In 1958 functioneerden alleen al in Utrecht 133 sociaal-charitatieve instellingen, van de stad, kerken en particuliere organisaties. Nu zijn we vergeten dat de vooroorlogse armoede nog lang nasudderde in achterstandswijken. Pas met de Bijstandswet en andere sociale wetgeving en de grote stadsvernieuwingen kwam hierin verandering. Althans in materiële zin. Maar wat gebeurde er in de hoofden van mensen? Muller heeft deze thematiek al aan de orde gesteld en geconstateerd dat er geen standaardoplossingen zijn.

Wie de **geschiedenis** van het sociaal werk bestudeert, moet bij menig paradigmawisseling een onnodige breuk met het verleden constateren. De aandachtsgebieden, hulpmiddelen en methodiek veranderen, vaak als reactie op de bestaande, teleurstellende praktijk, de weerbarstige problematiek, of vanwege minder geld, maar lang niet altijd op basis van een afgewogen reflectie van het brede palet aan noden en effectieve antwoorden daarop.

We kunnen van het verleden leren door het gedachtegoed, attitudes, praktijken en ontwikkelingen uit vroeger tijden te bestuderen: ter inspiratie van 'wat werkt' en tot inzicht in de grondbeginselen van sociaal werk en in duurzame waarden.

Het is daarom goed dat het historisch bewustzijn groeit aan de hogescholen: vandaag vieren wij dat de Hogeschool Utrecht een lectoraat voor de geschiedenis van het sociaal werk heeft ingesteld. Maarten heeft altijd geijverd voor historisch bewustzijn. Hij heeft een breed netwerk om zich heen verzameld die deze zienswijze deelt. Daarom zeg ik: Maarten, er op af. De tijd is rijp.

Utrecht, 11-11-11

© Llewellyn Bogaers

CO-REFERAAT JOS VAN DER LANS, VERKORTE VERSIE

Zijn de oude voorgangers actueel?

Of te wel:

Wat is er de afgelopen halve eeuw met het sociaal werk gebeurd?

(hoe kijken we terug op onze eigen geschiedenis?)

1952 Ministerie van Maatschappelijk Werk

1965: 'Van genade naar recht'

PLANNINGSDENKEN 1970

Ruimteclaims per inwoner in Brabant:
 Binnen 100 meter: 8-12 m² 'blokgroen'
 Binnen 400 meter: buurtgroen
 Binnen 800 meter: wijkgroen
 Binnen 1600 meter: stadsgroen
 Totaal recht op: 75 m² groen binnen straal van 3 km

cpb **SCP** **Kaderwet Specifiek Welzijn (1977) => welzijnsplanning**

Jaren 60: de wereld op zijn kop

Weg met de betutteling

Staatsgreep van professionals

Vrijwilligers en maatschappelijk werkers in de kinderbescherming

Particulier initiatief werd professioneel monopolie op oplossingen

De markt van welzijn en geluk (1980)

- Aanbod bepaalt vraag
- Professionals scheppen hun eigen werk
- Gevolg: AARZELENDE PROFESSIONALITEIT

Hans Achterhuis
De markt van welzijn en geluk

Post-Achterhuis-tijdperk

Taboes op:

- Afankelijkheid
- Opdringerigheid
- Normativiteit
- Subjectiviteit

Burger als rechthebbende consument

Systeem wereld   Leefwereld

Institutionele logica   Burgerlogica

**Institutes als leverancier
Steeds meer specialisten**

Expansief groeiende institutionele wereld

(Van van Ev @ quick scan)

Systeemlogica dwingend

Het systeem loopt vast

- Moeilijk toegankelijk => oerwoud
- Maakt zaken nodeeloos ingewikkeld / complexiteitsinflatie
- Hoe meer problemen hoe slechter het werkt
- Duur –alsmaar groeiende indirecte kosten
- Medicaliseert – etikettenfabriek
- Onteigent burgers – claimgedrag
- Creëert afhankelijkheden
- Zaaït wantrouwen

Sociaal werk gemarginaliseerd

CHANGE

Welzijn nieuwe stijl - Sociale wijkteams

Wijkaanpak   Eropaf   Generalisten

burgerkracht   Outreachend werken

Achter de voordeur   I WANT CHANGE

Buurtzorg   Jeugdzorg 2.0

Frontlijnteam   Participatiemakelaar

van garagebedrijf naar wegenwacht

Discussie gaat niet over wat burgers al dan niet moeten doen, de discussie gaat over hoe instituties functioneren

Verzorgingsstaat TRANSITIE

HERONTWERP DIENSTBAARHEID
HORIZONTALISERING INSTITUTIES
BURGERKRACHT ALS BASISPRINCIPE

Herontdekking sociaal werk

RETRO INNOVATIE

Ont-marginalisering sociaal werk

Geen : evidence based practise

Historical Based Principles

10 basisprincipes voor (de organisatie van) sociaal work

1. Georganiseerde nabijheid
2. Leefwereld als spreekkamer
3. Veelzijdige professionals
4. Eerste (nulde) lijn / sociale huisarts / front / eerste contact
5. Duurzame vertrouwensband (1 probleemgezin, 1 plan, 1 prof)

10 basisprincipes voor (de organisatie van) sociaal work

6. Persoonlijke drive / passie / religie
7. Burgers als co-professionals / co-creatie
8. Empowerment / eigen kracht
9. Kleinschalige werkverbanden/teams / horizontaal geleed
10. (gaat Maarten nog in de geschiedenis ontdekken)

**STUUR DEZE NIEUWSBRIEF DOOR
AAN COLLEGA'S EN ANDERE BELANGSTELLENDEN!**